

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kanto, Laura; Kronqvist, Antti; Syrjälä, Henna

Title: Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointi kielen asemaa tukemassa

Year: 2023

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2023

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Kanto, L., Kronqvist, A., & Syrjälä, H. (2023). Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointi kielen asemaa tukemassa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(3).
<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2023/lasten-suomalaisen-viittomakielen-kehityksen-arviointi-kielen-asemaa-tukemassa>

Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointi kielen asemaa tukemassa

Lasten kielitaidon ja kielen kehityksen arviointi ja seuranta on tärkeää monesta eri syystä niin yksittäisen lapsen ja perheen kuin laajemmin kieliyhteisön ja kielen tutkimuksen kannalta. Tässä artikkelissa tarkastellaan lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointia. Artikkelissa tuomme esiin lasten viittomakielen taidon arviointiin vaikuttavia tekijöitä sekä asioita, joita arvioinnin toteutuksessa on otettava huomioon. Esittelemme lyhyesti myös suomalaisen viittomakielen arviointiin kehitettyjä arviointimateriaaleja. Lisäksi pohdimme lasten viittomakielen taidon arvioinnin mahdollisia vaikutuksia viittomakielten asemaan Suomessa.

Julkaistu: 10.toukokuuta 2023 | Kirjoittaneet: Laura Kanto, Antti Kronqvist ja Henna Syrjäjä

Viittomakielisen yhteisön erityispiirteet ja niiden vaikutukset lasten viittomakielen kehityksen arviointiin

Viittomakieltä omaksuvat lapset muodostavat kielitaustaltaan hyvin ainutlaatuisen joukon. Vaikka perinteisesti viittomakieli usein liitetään lapsen tai vanhemman kuulovammaan, on viittomakieltä omaksuvien lasten joukko todellisuudessa moninaisempi (Kanto, 2022). Viittomakieltä omaksuva lapsi voi olla kuuleva tai hänellä voi olla kuulovamma. Myös lapsen vanhemmat voivat olla kuulevia tai heillä voi olla kuulovamma. Kuulovammaisista lapsista noin 95 % syntyy kuuleville vanhemmille, joilla ei ole lapsen synnyttyä useinkaan tietoa viittomakielestä, viittomakielisestä yhteisöstä tai kulttuurista (Mitchell & Karchmer, 2004). Tästä käynnistyy usein niin lasten kuin vanhempienkin viittomakielen omaksumisen ja oppimisen sekä kuntoutuksen vaiheikas polku. Kuulovammaisista lapsista vain noin 5 % syntyy kuuroille vanhemmille, jotka pystyvät siirtämään viittomakielen luontevasti seuraavalle sukupolvelle vastaavalla tavalla kuten puhuttujen kielten yhteisöissä.

Viittomakielen omaksuminen ei ole kuitenkaan riippuvainen lapsen kuulovammasta tai kuulostatuksesta, vaan usein viittomakieltä omaksuva lapsi on kuuleva. Lapsi omaksuu viittomakieltä perhepiirissä vanhemmiltaan, lähisukulaisiltaan tai muualta ympäristöstään. Vamman näkökulma viittomakielen ja viittomakieltä omaksuvan lapsen kielitaidon tarkastelussa säilyy silti vahvana ja ajoittain vahvempana kuin se, että lapsi nähtäisi viittomakielisenä tai osana viittomakielistä yhteisöä. Tämän vuoksi mahdollisuus viittomakielen käyttöön erilaisissa arjen ympäristöissä ja tilanteissa sekä viittomakielisen opetuksen saamiseen vaihtelevat viittomakieltä omaksuvien lasten välillä suuresti (Kanto, 2022).

Viittomakieli on lähes poikkeuksetta vähemmistökielen asemassa muihin puhuttuihin kieliin nähden. Lapsi tai vanhempi, jolla on kuulovamma, voi käyttää erilaisia kuulonapuvälineitä, jotka teknologian kehityksen myötä ovat mahdollistaneet yhä useammalle ainakin osittain myös kuulon hyödyntämisen puhuttujen kielten omaksumisessa. Yhteisöjen monikielistyminen esimerkiksi kansainvälistymisen, teknologian kehityksen ja liikkuvuuden lisääntymisen myötä on vaikuttanut vahvasti myös viittomakielisen yhteisön monikielistymiseen (Chen Pichler, Reynolds & Palmer, 2019). Viittomakielten vähemmistökielen aseman ja yhteisön monikielistymisen vuoksi viittomakieltä omaksuva lapsi omaksuu lähes poikkeuksetta viittomakielen lisäksi vähintään enemmistökielenä olevaa puhuttua kieltä ja varsin usein myös muita puhuttuja ja viitottuja kieliä. Näin viittomakieltä omaksuvat lapset ovat aina vähintään kaksikielisiä, mutta hyvin usein monikielisiä, mikä on tärkeä huomioida myös lasten kielitaidon arvioinnissa. Monikielistyvän kielimaiseman vuoksi yhä useampi lapsi omaksuu lapsuutensa aikana kahta tai useampaa kieltä, mikä haastaa laajemminkin lapsen kielen kehitykseen liittyvät aikaisemmat vahvasti yksikielisten lasten kielen kehityksen piirteisiin pohjautuvat käsitykset. Tämä aiheuttaa myös tarpeen tarkastella ja kehittää lasten kielitaidon ja kielen kehityksen arvioinnin käytänteitä, siinä käytettäviä materiaaleja sekä ylipäättään ymmärystämme lasten kaksi- ja monikielisen kielitaidon kehityksestä (Bedore ym., 2022).

Lapsen kielen kehityksen arviointiin liittyy läheisesti käsitys normista, koska kielitaitoa arvioitaessa käytetään usein tiettyjä normeja tai standardeja, joiden perusteella taitoa arvioidaan. Tämä ohjaa esimerkiksi sitä, minkälaista kielen kehitystä tietyn ikäiseltä lapselta odotetaan, ja lapsen suoriutumista verrataan tähän normikäsitykseen. Viittomakielen asema vähemmistökielenä ja stigma ns. vammaisten kielenä (Takkinen, Nikula & Salonen, tulossa) ovat osaltaan aiheuttaneet sen, että lasten viittomakielen kehityksen tarkastelua ei aina pidetä tarpeellisena tai tarkoituksenmukaisena. Näin viittomakielellä on jo lähtöarvoltaan heikko status, ja se nähdään mahdollisesti vähempiarvoisena muihin enemmistön käyttämiin puhuttuihin kieliin nähden. Vamman stigman vuoksi lasten viittomakielen kehitys voidaan katsoa puolestaan olevan lähtökohtaisesti tunnetusta normista (yksikielisestä puhutun kielen kehityksestä) poikkeavaa. Yhteiskunnan asenne viittomakieliä kohtaan vaikuttaa myös siihen, miten arvokkaana ja tavoittelemisen arvoisena lapsen viittomakielen taitoa pidetään ja miten tärkeänä nähdään lasten viittomakielen taidon todentaminen, kehityksen tukeminen ja seuraaminen sekä ylipäättään viittomakielen opetuksen tarjoaminen.

Lasten viittomakielen kehityksen arviointi tarjoaa tärkeää tietoa

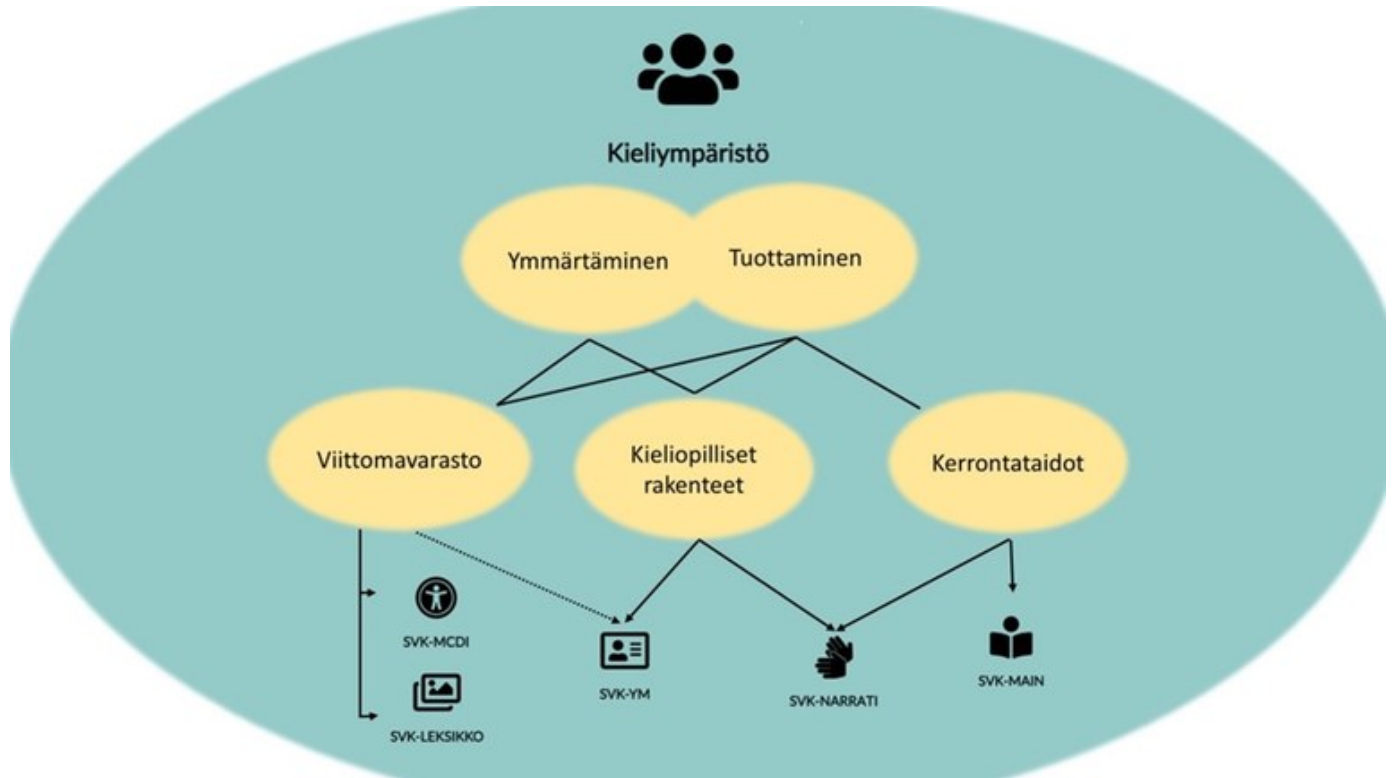
Yksilöllisesti tarkasteltuna kielitaidon arviointi ja kielen kehityksen seuranta tarjoavat vanhemmille sekä lapsen parissa työskenteleville ammattilaisille tärkeää tietoa lapsen kielen kehityksen piirteistä ja kehityksen etenemisestä ajan myötä. Näin arviointi myös mahdollistaa kielen kehityksessä mahdollisesti ilmenevien viiveiden ja ongelmien havaitsemisen sekä tarvittavan tuen ja ohjauksen tarjoamisen lapsen kielen kehityksen etenemiselle. Tieto ja havainnot lapsen kielen kehityksen piirteistä ja kehityksen etenemisestä auttavat vanhempia, opettajia, kasvattajia ja kuntouttajia tunnistamaan lapsen kielitaidon vahvuudet ja heikkoudet. Nämä helpottavat myös suunnittelemaan tarkemmin kielen kehitystä tukevia toimintatapoja sekä pedagogisia ja kuntoutuksellisia ratkaisuja, jotka vastaavat lapsen tarpeita. Tämä puolestaan auttaa ennaltaehkäisemään ongelmia myöhemmin lapsen elämässä.

Laajemmin tarkasteltuna kielitaidon ja kielen kehityksen arviointi edistää yhdenvertaisuutta ja auttaa varmistamaan, että kaikki lapset saavat tarvittavaa tukea ja ohjausta riippumatta heidän taustastaan tai kielitaidostaan. Lasten viittomakielen taidon arviointi siihen suunnatuilla arviointimateriaaleilla on kuitenkin Suomessa, mutta myös kansainvälisesti vielä hyvin nuorta. Ensimmäiset lasten suomalaisen viittomakielen taidon arviointimateriaalit valmistuivat Viittomakieltä omaksuvien lasten kielitaidon arviointi, kartoitus ja tukitoimenpiteet (VIKKE) -hankkeessa vuonna 2019. Tähän mennessä viittomakieltä omaksuvien lasten kielitaidon tarkastelu on painottunut vahvasti puhutun kielen taidon arviointiin, eikä lasten viittomakielen taitoa arviointimateriaalien puuttuessa ole voitu tarkastella systemaattisesti lainkaan.

Edelleen lasten suomalaisen viittomakielen taitoa saatetaan tarkastella suomen kielelle kehitettyjen arviointimateriaalien kautta joko suoraan tai arviointitilanteessa olevan viittomakielen tulkin välityksellä, ja lapsen suomalaisen viittomakielen taitoa verrataan suhteessa yksikielisiin suomen kieltä omaksuviin lapsiin. Viittomakielen tulkin käyttö arviointitilanteessa ja puhutulle kielelle tarkoitettujen menetelmien käyttö viittomakielen taidon arvioinnissa sisältää lukuisia arvioinnin luotettavuuteen ja näin myös eettisyyteen liittyviä ongelmia (Paludneviene ym., 2012). Näillä on puolestaan yhteys siihen, miten viittomakieltä omaksuvien lasten kielitaitoa on pystytty tarkastelemaan ja kielen kehityksessä mahdollisesti esiintyvät haasteet tunnistamaan luotettavasti. Tämän vuoksi juuri viittomakielelle kehitettyjen arviointimateriaalien käyttö on tarpeen.

Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointityökalu

Viittomakieltä omaksuvat lapset muodostavat hyvin heterogeenisen joukon, jossa yksilöllinen vaihtelu muun muassa kielen kehityksen piirteissä, lapsen mahdollisuuksissa käyttää omaksumiaan kieliä, mahdollisuudessa saada viittomakielen opetusta ja syötöstä sekä lapsen ja ympäristön kaksi- ja monikielisyudessa esiintyy suurta vaihtelua. Tämän vuoksi lapsen viittomakielen kehitystä on pystyttävä tarkastelemaan kielitaidon eri osa-alueilla (ks. kuvio 1, keltaiset alueet). Lisäksi viittomakieltä omaksuvan lapsen kielitaidon arviointia on lähestyttävä lapsen kaksi- ja monikielisyden kautta.

Kuvio 1. Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointityökalun <https://viittomatesti.cc.jyu.fi/> (<https://viittomatesti.cc.jyu.fi/>) arviointimateriaalit.

Lapsen kielitaito on nähtävä kokonaisuutena, joka koostuu kielitaidosta eri kielissä ja jota on suhteutettava lapsen kieliympäristön piirteisiin ja siihen kontekstiin, jossa lapsi kieliä omaksuu (Kanto, 2022). Näin lasten viittomakielen kehityksen arvioinnissa painottuu arvioinnin yksilöllisyys ja kielitaidon arvioinnin tuloksen suhteuttaminen yksilöllisiin piirteisiin. Viittomakieltä omaksuvien lasten heterogeenisyyden vuoksi viittomakielen kehityksen arviointiin kehitettyjen arviointimateriaalien lisäksi lapsen kielen kehitystä on tärkeä tarkastella lähiympäristöä haastatteleamalla sekä mahdollisuuksien mukaan havainnoimalla lapsen kielen käyttöä erilaisissa tilanteissa. Näistä lähtökohdista VIKKE-hankkeessa käynnistettiin lasten viittomakielen kehityksen arviointityökalun rakentaminen.

Viittomakielellä ei ole kirjoitettua muotoa, joten arviointimateriaalien eri tehtävissä on käytettävä viittomakielisiä videoita. Erilaisten teknologisten ratkaisujen hyödyntäminen viittomakielen taidon arvioinnissa on viime vuosina lisääntynyt (Haug, Mann & Holznecht, 2023). Tämän vuoksi lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointimateriaalit rakennettiin verkkopohjaiseksi työkaluksi (ks. <https://viittomatesti.cc.jyu.fi/>) (<https://viittomatesti.cc.jyu.fi/>), jonka kautta saadaan tietoa lasten suomalaisen viittomakielen taidosta kielitaidon eri osa-alueilla.

Arviointimateriaalien avulla voidaan tarkastella lasten varhaisen viittomakielisen vuorovaikutuksen piirteitä (SVK-MCDI), tuottavaa ja ymmärtävää sana- ja viittomavarastoa (SVK-MCDI ja SVK-LEKSIKKO), suomalaisen viittomakielen rakenteen ymmärtämisen (SVK-YM) ja tuottamisen (SVK-NARRATI) taitoa sekä kerrontataitoja (SVK-NARRATI ja SVK-MAIN). Eri arviointimateriaaleja hyödyntäen työkalulla voidaan arvioida lasten suomalaisen viittomakielen taitoa ikävälillä 8 kk–15 v. Arviointimateriaalien lisäksi työkalu sisältää lasten kieliympäristön

piirteitä kartoittavan vanhemmille suunnatun taustatietolomakkeen. Näin arviointityökalun arviointimateriaaleilla voidaan saada varsin kokonaisvaltainen käsitys lapsen suomalaisen viittomakielen taidosta. Sivuston ominaisuudet helpottavat myös arvioijaa yksittäisten tulosten tulkinnassa ja kehityksen seurannassa.

Arviointimateriaalien laatiminen on usein työläs ja monivaiheinen prosessi. Viittomakielisen arviointimateriaalin laatimisen erityisenä haasteena on kuitenkin myös se, että viittomakielen yhteisö ja siten viittomakieltä omaksuvien lasten määrän on varsin pieni (Mann & Haug, 2014). Lisäksi suomalaisen viittomakielen tutkimus ja erityisesti viittomakielen omaksumisen tutkimus on vielä varsin nuorta. Näin teoreettinen tietopohja kielestä ja kieliyhteisön koko ei ollut riittävä arviointimateriaalien laatimiseen suomalaiselle viittomakielelle täysin alusta lähtien. Tämän vuoksi hankkeessa laaditut lasten suomalaisen viittomakielen taidon arviointimateriaalit sovellettiin muille kielille toteutetuista arviointimateriaaleista tiiviissä yhteistyössä alan tutkijoiden kanssa (Gagarina ym., 2012; Kanto, Syrjälä & Wolfgang, 2021; Mann & Haug, 2014).

Opettajia ja puheterapeutteja on koulutettu arviointimateriaalien käyttöön, kun ensimmäiset suomalaisen viittomakielen arviointimateriaalit valmistuivat vuonna 2019 (ks. esim. Kronqvist & Jantunen, 2021). Haasteena arviointimateriaalien käytössä ja käyttöönotossa on kuitenkin osaavien potentiaalisten arvioijien vähäinen määrä sekä ylipäättään lasten viittomakielen taidon arvioinnin käytänteiden vakiinnuttaminen. Lasten viittomakielen taitoa ei ole aikaisemmin pystytty tarkastelemaan viittomakielisiä arviointimateriaaleja hyödyntäen. Tämän vuoksi arviointimateriaalien käyttöönotto ja saatujen tulosten hyödyntäminen lasten viittomakielen kehityksen ja opetuksen tukena on vaatinut ja vaatii edelleen uudenlaisten käytänteiden ja toimintatapojen aktiivista rakentamista niin opettajilta kuin kuntouttajiltakin.

Lasten viittomakielen kehityksen arvioinnin merkitys

Lasten suomalaisen viittomakielen taidon arviointi tarjoaa tärkeää tietoa yksittäisen lapsen kielitaidosta ja kielen kehityksestä. Tämä tieto hyödyntää yksittäisen lapsen kielitaidon kokonaistilanteen hahmottamista. Lisäksi arviointimateriaalit tarjoavat tärkeää tietoa lasten viittomakielen taidosta ja kielen omaksumisen piirteistä yleisemmin (Kanto ym., 2021). Näin lasten kielitaidon arvioinnilla ja siitä saatavalla tiedolla on myös erittäin tärkeä merkitys pienempien ja mahdollisesti uhanalaisten kielten aseman tukemiselle ja kielten säilymiselle. Suomalaisen viittomakielen lisäksi Suomessa käytetään suomenruotsalaista viittomakieltä, joka on määritelty uhanalaiseksi kieleksi. Pienimmät ja uhanalaiset kielet ovat usein vaarassa hävitä, koska niitä käytetään vain tietyissä yhteisöissä ja niiden käyttäjämäärä on hyvin vähäinen. Tämä tarkoittaa usein myös sitä, että lapsille ei välttämättä ole tarjolla riittävää kielikoulutusta ja kielen käyttömahdollisuudet ovat huomattavan rajalliset. Tämä piirre näkyy suomalaisen viittomakielen kohdalla, mutta vieläkin vahvemmin juuri suomenruotsalaisen viittomakielen yhteisössä.

Systemaattinen ja laaja lasten suomalaisen viittomakielen taidon tarkastelu tarjoaa tietoa siitä, miten hyvin lapset hallitsevat kieltä ja mikä on lasten kielitaidon tilanne laajemmin.

Arviointityökalun valmistuttua on VIKKE-hankkeessa toteutettu laajaa kartoitusta lasten

suomalaisen viittomakielen taidosta. Tällä hetkellä hankkeen keräämässä aineistossa on kokonaisuudessaan noin 200 suomalaista viittomakieltä omaksuvaa lasta. Lasten kielitaidon arvioinnin avulla voidaan tunnistaa juuri lasten kielitaidon haasteet ja kehittää opetusta ja muita toimenpiteitä, joilla tuetaan pienten ja uhanalaisten kielten säilymistä ja siirtymistä seuraavalle sukupolvelle. Tieto lasten suomalaisen viittomakielen taidosta sekä kehitetyt materiaalit ja suunnitellut tukitoimenpiteet tarjoavat tärkeää tietoa, jota voidaan hyödyntää myös suomenruotsalaisen viittomakielen aseman tukemisessa. Näin voidaan edistää molempien kielten asemaa ja säilymistä. Lisääntyvä tieto viittomakielen kehityksen piirteistä sekä lasten ja perheiden tilanteesta rakentaa myös käsitystämme viittomakielen kehityksen tukemisen merkityksestä ja tärkeydestä. Lisäksi viittomakieleen liittyvän tiedon lisääminen tarjoaa mahdollisuuden viittomakieliin liittyvien negatiivisten asenteiden muutokseen. Tämä tarjoaa lapsille mahdollisuuden kielitaidon kehittymiselle ja edesauttaa kielen siirtyä sukupolvelta toiselle.

Laura Kanto on yliopistonlehtori Jyväskylän yliopistossa viittomakielen keskuksessa

Antti Kronqvist on projektitutkija, Jyväskylän yliopistossa viittomakielen keskuksessa

Henna Syrjälä on projektitutkija, Jyväskylän yliopistossa viittomakielen keskuksessa

Lähteet

Bedore, L., Peña, E., Durant, K., & McMillen, S. (2022). Assessing the Oral Language Skills of Bi- / Multilinguals. Teoksessa T. Haug, W. Mann, ja U. Knoch (toim.) *The Handbook of Language Assessment Across Modalities* (s. 196–206). Oxford University Press. DOI: 10.1093/ oso/ 9780190885052.003.0017

Chen Pichler, D., Reynolds, W., & Palmer, J.L. (2019). Multilingualism in signing communities. In S. Montanari & S. Quay (Eds.), *Multidisciplinary Perspectives on Multilingualism: The Fundamentals*. De Gruyter Mouton, pp. 175–202.

Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., V`alimaa, T., Balciuniene, I., et al. (2012). Part I. MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives. ZAS papers in linguistics 56. Berlin: ZAS.

Haug, T., Mann, W., & Holzknicht, F. (2023). The Use of Technology in Sign Language Testing: Results of a Pre-Pandemic Survey. *Sign Language Studies*, 23(2), 243-281.

Kanto, L. (2022). The Development of Childhood Multilingualism in Languages of Different Modalities. In A. Stavans & U. Jessner (Eds.), *The Cambridge Handbook of Childhood Multilingualism* (pp. 38-57). Cambridge: Cambridge University Press.

Kanto, L., Syrjälä, H., & Mann, W. (2021). Assessing vocabulary in deaf and hearing children using Finnish Sign Language. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 26(1), 147-158. DOI: 10.1093/deafed/enaa032

Kronqvist, A., & Jantunen, T. (2021). Suomalaisen viittomakielen täydennyskoulutusta kehittämässä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 12(4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2021/suomalaisen-viittomakielen-taydennyskoulutusta-kehittamassa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2021/suomalaisen-viittomakielen-taydennyskoulutusta-kehittamassa>)

Mann, W., & Haug, T. (2014). Mapping out guidelines for the development and use of sign language assessments: Some critical issues, comments and suggestions. In D. Quinto-Pozos (Ed.), *Multilingual Aspects of Signed Language Communication and Disorder* (pp. 123–142). Bristol: Multilingual Matters.

Mitchell, R. & Michael A. (2004). Chasing the Mythical Ten Percent: Parental Hearing Status of Deaf and Hard of Hearing Students in the United States. *Sign Language Studies* 4(2), 138–163.

Paludneviene, R., Hauser, P. C., Daggett, D. J., & Kurz, K. B. (2012). Issues and trends in sign language assessment. Teoksessa Morere D., Allen T. (toim.) *Assessing Literacy in Deaf Individuals*, (s. 191–207). Springer New York. DOI: 10.1007/978-1-4614-5269-0_11

Suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointityökalu. Noudettu 13.4.2023 osoitteesta <https://viittomatesti.cc.jyu.fi/> (<https://viittomatesti.cc.jyu.fi/>)

Takkinen, R., Nikula, K. & Salonen, J. (Tulossa). Suomen viittomakielten käyttäjien osallisuus ja haavoittuvuus 1850-luvulta nykypäivään. Teoksessa J. Paananen, M. Lindeman, C. Lindholm ja M. Luodonpää-Manni (toim.), *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus - Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus.

Artikkeliin viittaaminen

Kanto, L., Kronqvist, A. & Syrjälä H. (2023). Lasten suomalaisen viittomakielen kehityksen arviointi kielen asemaa tukemassa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 14(3). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2023/lasten-suomalaisen-viittomakielen-kehityksen-arviointi-kielen-asemaa-tukemassa> (<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2023/lasten-suomalaisen-viittomakielen-kehityksen-arviointi-kielen-asemaa-tukemassa>)